Vysoká škola ekonomická v Praze

Autoreferát
Disertační práce

2019

Pavla Petrová

Vysoká škola ekonomická v Praze
Fakulta podnikohospodářská
Studijní obor: Podniková ekonomika a management

Autoreferát disertační práce
Summary of the doctoral thesis

Kulturní politika v oblasti umění
Cultural policy in the arts

Autorka disertační práce: Ing. Pavla Petrová

Vedoucí disertační práce: Doc. Ing. Jiří Patočka, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že disertační práci a autoreferát na téma „Kulturní politika v oblasti umění“ jsem vypracovala samostatně. Použitou literaturu uvádím v přiloženém seznamu literatury.

V Praze dne 31.1.2019 ……

Název disertační práce

Kulturní politika v oblasti umění

Abstrakt

Kreativita v oblasti umění je ovlivňována prostředím, jehož součástí jsou opatření státu, která přímo či nepřímo podporují rozvoj nezávislého uměleckého sektoru. V posledních desetiletích došlo k proměně celkového prostředí umění a jeho podpory, jakožto součásti tvůrčích odvětví. Výzkumná práce pojmenovává trendy v podpoře kreativity uměleckého sektoru v letech 2008-2016, včetně příkladů dobré praxe, které jsou využitelné jak pro strategická opatření, tak pro umělecký sektor. Teoretická část práce je uzavřena návrhem na novou definici kulturního podnikání neziskových kulturních a uměleckých organizací, se kterou je dále pracováno v praktické části. Praktická část výzkumu je rozdělena na komparativní srovnání na mezinárodní úrovni za Nizozemsko, Slovenskou republiku a Českou republiku a dále na úrovni ČR za tři vybrané neziskové umělecké subjekty. V mezinárodním srovnání studie představuje tři modely státní podpory umění, které jsou doplněny o mapování celkového prostředí a nové nástroje podpory umění. Na národní úrovni práce přináší tři případové studie Orchestr Berg, Cirk La Putyka a Moravská galerie v Brně. Zkoumaným jevem v tomto případě byly nové přístupy neziskových uměleckých organizací k získávání podpory pro jejich činnost a to za využití principů kulturního podnikání. Výzkum na národní úrovni je doplněn o výstupy skupinových diskusí a dotazníkového šetření. Jako celkový výstup práce jsou navrženy vhodné přímé a nepřímé formy státní podpory umění pro ČR a vhodné nástroje kulturního podnikání využitelné neziskovým sektorem v oblasti umění.

Klíčová slova

kulturní politika – financování – podpora umění – neziskový sektor – kulturní podnikání

Title of the Dissertation Thesis

Cultural Policy in the Arts

Abstract

Creativity in art is influenced by the environment, encompassing the state provisions, which directly or indirectly support the development of the independent artistic sector. Recent decades have seen the transformation of art and its support as part of the creative industries. The research project identifies the trends in supporting creativity in the arts sector in 2008-2016, including the examples of best practice, which can be applied to strategic measures and the arts sector. The theoretical part of the project results in a proposal for a new definition of cultural entrepreneurship of non-profit cultural and art organizations. The proposal is used in the practical part of the research. The practical activity is divided into a comparison on the international level of the Netherlands, Slovakia and the Czech Republic, and on the Czech level regarding three selected non-profit art subjects. The international comparison presents three models of how art is supported by the state, with mapping of the environment and new tools for the support of art. On the national level, the research contains three case studies: Berg Orchestra, Cirk La Putyka and Moravian Gallery in Brno. The focus of the analysis is new approaches of non-profit arts organizations to gain support for their activities, using the principles of cultural entrepreneurship. Research on the national level embraces outputs of focus groups and questionnaires. The general output of the reserch is the proposed direct and indirect forms of the state support of art in the Czech Republic and appropriate tools of cultural entrepreneurship, which can be used by the non-profit sector in the arts.

Key words

cultural policy – funding – support for the arts – non-profit sector – cultural entrepreneurship

Obsah

Úvod 6
1. Obsah disertační práce 6
2. Cíle práce a výzkumné otázky 7
3. Použité metody 8
4. Rešerše literatury a definice 9
5. Diskuse výsledků 10
6. Výsledky výzkumu 11
7. Závěr 14

Seznam literatury 18
Seznam obrázků 18

Úvod

V roce 1964 Američané William Baumol a William Bowen na základě svého výzkumu (Baumol a Bowen, 1966) došli k závěru, že pokud se jedná o ekonomizaci oblasti umění, platí dvě zásady:

- některé druhy tradičních umění nebudou nikdy natolik soběstačné, aby se staly zcela nezávislými na veřejné či privátní podpoře,
- umělci a umělecké organizace jsou frustrováni z rozdílu mezi stále se zvyšujícími náklady a nároky na uměleckou činnost a jejich uměleckou investicí pro společnost.

To vše vede ke vzrůstající závislosti na cizích finančních zdrojích. Je zřejmé, že oblast umění není schopna uniknout ze své hluboké závislosti na cizí podpoře, kterou v Evropě, na rozdíl od prostředí USA, kde jsou touto převažující částí soukromé finanční zdroje, tvoří veřejné prostředky. Tuto závislost, ať už se jedná o soukromé či veřejné zdroje, se nedaří překonat, přestože tomu po celou dobu 20. i 21. století napomáhají nové technologie v umění.

Nástup nového tisíciletí sebou přinesl i naprosto radikální proměnu celé oblasti umění (Alexander a Bowler, 2014). Můžeme vidět nárůst uměleckých trhů na mezinárodní úrovni, změny v definicích – co je umělecké dílo, co tvoří publikum nebo jaké jsou nové způsoby participace a zapojování do umění v souvislosti s technologickým vývojem. Fenomén, který sledujeme již od 80. let minulého století a který nazýváme fenoménem „superstars“ (Rosen, 1981), kdy jen velmi úzká skupina umělců vydělává nejvyšší příjmy a dominuje aktivitám ve své oblasti, v novém tisíciletí přetrvává.

Dopady můžeme vidět i na straně veřejné podpory umění, dochází k restrukturalizaci výdajů, narůstá převaha neoliberálních modelů institucionálního i organizačního úspěchu, objevují se i nové modely financování umění a nové definice. Principy podnikání pronikají stále více i do oblasti neziskové kultury a postupy, které byly dříve doménou pouze komerčního uměleckého sektoru, se stávají běžnou součástí práce umělecké neziskové organizace.

Kreativita v oblasti umění je ovlivňována prostředím, jehož součástí jsou opatření státu, která přímo či nepřímo podporují rozvoj nezávislého uměleckého sektoru. V posledních desetiletích v ČR došlo k proměně celkového prostředí umění a jeho podpory, jakožto součásti tvůrčích odvětví. „Tvůrčí odvětví se neustále proměňují, přičemž směr těchto změn a s nimi spojená pravidla zůstávají nejasná. Nové obchodní modely se nacházejí ve fázi experimentů a všechny moderní strategie se neukazují jako dostatečně efektivní. Je zapotřebí výzkumu, který nám pomůže pochopit, co se v současnosti odehrává“ (Collinsová, 2017).

1. Obsah disertační práce

Výzkumná práce se soustřeďuje na probíhající změny v oblasti umění jak na straně veřejné podpory, tak na straně příjemců této veřejné podpory, a to v období od roku 2008 do roku 2016. Práce je zaměřena na neziskovou oblast kultury tvořenou subjekty, které nejsou založeny za účelem vytváření zisku a konkrétně pak na část oblasti profesionálního umění – tradiční formy umění.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. První z nich obsahuje vymezení problému, formuluje cíle práce, výzkumné otázky, metody vědecké práce, strukturu a jednotlivé etapy výzkumu. Doplněna je o přehled současného stavu poznání. Druhá kapitola práce se věnuje teoretickému vymezení klíčových pojmů a přehledu nejdůležitější literatury.

Po teoretické části práce následuje výzkumná část, která je rozdělena do celkem tří kapitol. V pořadí třetí kapitola obsahuje výzkum v oblasti podpory umění v mezinárodním srovnání za Nizozemsko, Českou republiku a Slovenskou republiku. Za každou sledovanou zemi je postupně prezentována výchozí situace, strategické dokumenty k podpoře umění, vymezení sledované oblasti, statistická zjišťování v oblasti umění, účast na umění a přímé a nepřímé nástroje podpory umění. Kapitola obsahuje jak dílčí závěry za každou zemi, tak závěrečné komparativní srovnání.

Čtvrtá kapitola je věnována výzkumu v oblasti neziskových uměleckých organizací v kontextu změn ekonomického chování, a to v prostředí České republiky. Jsou zde prezentovány výsledky dílčího šetření v oblasti crowdfundingové podpory umění a dále tři případové studie za Orchestr Berg z.s., Cirk La Putyka o.p.s.(částečně ve spojitosti s Jatka 78 z.ú.) a Moravskou galerii v Brně. Případové studie jsou srovnávány dle stanovených kritérií pro sledování a vyhodnocení ekonomizace organizací. Výzkum v této kapitole je zároveň doplněn o výstupy skupinových diskusí v letech 2015 a 2016 a realizovaného dotazníkového šetření.

Závěrečná pátá kapitola pak přináší diskusi výsledků výzkumu, návrhy a doporučení k dalšímu výzkumu a celkové závěry a přínosy práce jak pro úroveň státu, tak pro neziskový umělecký sektor.

2. Cíle práce a výzkumné otázky

Záměrem disertační práce je pojmenovat trendy v podpoře kreativity uměleckého sektoru v posledních letech a ukázat na příklady dobré praxe využitelné jak pro strategická opatření, tak i pro samotný umělecký sektor.
Hlavní cíle jsou:

- Navrhnout vhodné přímé a nepřímé formy státní podpory umění pro ČR
- Navrhnout vhodné nástroje kulturního podnikání využitelné neziskovým sektorem v oblasti umění v ČR

Hlavní výzkumné otázky jsou dvě:
Otázka č. 1: Jaký dopad má státní podpora v oblasti umění na ekonomické chování podporovaných subjektů?
Otázka č. 2: Jakou souvislost má kulturní podnikání neziskových uměleckých organizací a veřejná podpora?

K podpoře hlavních výzkumných otázek byly vytvořeny následující podotázky.

- Jaká je motivace ze strany státu pro změnu závislosti subjektů na veřejné podpoře?
- Jak stát motivuje snižování závislosti podporovaných subjektů na přímé veřejné podpoře?
- Jaké jsou bariéry rozvoje kulturního podnikání v neziskovém uměleckém sektoru?

- Jaký dopad do struktury financování umění mají nové formy podpory umění prostřednictvím např. crowdfundingu?
- Jaké nové metody práce využívají neziskové subjekty v souvislosti s kulturním podnikáním?

3. Použité metody

Pro disertační práci jsem zvolila smíšenou metodu výzkumu, která v sobě kombinuje jak kvalitativní, tak kvantitativní prvky. Pro vyšší spolehlivost výsledků disertační práce jsem použila metodologickou triangulaci, kdy pro analýzu a interpretaci dat bylo využito různých metod a technik výzkumu (Hendl, 2005).

Výzkum obsahuje práci jak s primárními, tak sekundárními daty. Podrobný popis zvolené metody a popisu primárních sekundárních dat je uveden v příslušné kapitole empirického výzkumu. Celkově v práci převažuje kvalitativní výzkum, který má vzhledem ke zvolenému tématu větší důležitost. Kvalitativní výzkum je obsažen v rozsáhlém přezkumu literatury a analýze stávajících přístupů ke kulturní politice, definic a modelů kulturního podnikání.

Základní metody kvalitativního výzkumu zvolené v disertační práci jsou:
- Analýza dokumentů,
- Skupinové diskuse s experty,
- Skryté zúčastněné pozorování,

Pro fixaci kvalitativních dat bylo využito audiozáznamu (skupinové diskuse) a záznamových archů při pozorování. Jako metoda analýzy kvalitativních dat byla použita metoda kontrastů a srovnávání (Miovský, 2006), která srovnává společné rysy a rozdíly.

Kvantitativní část výzkumu je v částech práce, které sledují vývojové tendence, jako jsou výdaje státu na oblast umění, účast na umění, výdaje soukromého sektoru na kulturu a další podobné. V rámci kvantitativní části výzkumu bylo využito stanovení míry dynamiky časových řad u výdajů státu na podporu oblasti umění a dále u případových studií zaměřených na kulturní podnikání prostřednictvím průměrného absolutního přírůstku a průměrného koeficientu růstu.

Jako součást kvantitativní části výzkumu bylo zrealizováno rovněž dotazníkové šetření, zaměřené na žadatele či potenciální žadatele veřejných dotací na úrovni MK ČR a na profesní umělecké organizace a sítě.

Skupinové diskuse s experty proběhly ve dvou etapách:

1. Etapa 2015

Skupinová diskuse se uskutečnila v počáteční fázi výzkumu, a to s cílem získání přehledu o aktuální situaci v kontextu práce a vytvoření SWOT analýzy současného stavu. Skupinové diskuse se zúčastnili zástupci 13 profesních organizací a zástupce Ministerstva kultury ČR.

2. Etapa 2016

Během roku proběhlo celkem 6 skupinových diskusí se zástupci žadatelů, členů výběrových dotačních komisí, profesních sdružení a dalších zástupců jednotlivých oblastí umění (oblast

výtvarného umění, oblast literatury, oblast tance a pohybového umění, oblast divadla, oblast klasické hudby a oblast alternativní hudby). Rozdělení skupin podle oblastí bylo vytvořeno podle modelu rozdělení výběrových dotačních řízení Ministerstva kultury ČR.

V případových studiích jsem využila přístupu formou multicase studies, kdy bylo realizováno více případových studií za účelem komparace. Celkem jsem realizovala dva sety multicase studies:
1. Tři případové studie v mezinárodním srovnání za Českou republiku, Nizozemsko a Slovenskou republiku.
2. Tři případové studie se začleněnými prvky (Yin, 2003) zaměřené na kulturní podnikání v neziskovém sektoru.

Dotazníkové šetření bylo realizováno v systému Survio v termínu 21. 10. - 30. 11. 2016. Šetření bylo sestaveno v kombinaci uzavřených a otevřených otázek a bylo zaměřeno na nízký vzorek respondentů. Cílem bylo zjistit názory respondentů, kteří mají primárně zkušenost s výběrovým dotačním řízením Ministerstva kultury ČR. Vzhledem k této skutečnosti jsem oslovila především profesní organizace se žádostí o šíření dotazníku mezi svými členy. Celkově bylo dokončeno 197 odpovědí.

4. Rešerše literatury a definice

Na základě podrobné rešerše literatury jsem došla k závěru, že v akademické literatuře není dosud k dispozici větší množství vypovídajících výstupů a definic kulturního podnikání v neziskové umělecké oblasti. Studie Encouraging private investment in the cultural sector z roku 2011 (Čopič a kol., 2011), která shrnuje základní přehled o financování umění prostřednictvím veřejných, soukromých i vlastních zdrojů, popisuje vybrané mechanismy, nástroje a opatření na podporu soukromých investic. Studie byla realizovaná v 27 členských zemí EU a poukazuje na skutečnost, že v Evropě nejsou k dispozici dostatečné srovnávací údaje a metodiky (za ČR nejsou ve studii k dispozici žádná data). Za ČR byly dosud dílčím způsobem zpracované pouze vybrané segmenty sledované oblasti, a to nejvíce prostřednictvím bakalářských a diplomových prací.

Podnikatelský přístup v kultuře nebo též kulturní podnikání z anglického „cultural entrepreneurship“ bylo poprvé definováno v publikaci Cultures and Globalization: The Cultural Economy (Anheier, Isar, 2008). Poněkud odlišný přístup ke kulturnímu podnikání představuje definice Lidie Varbanové (Varbanova, 2013). Jejich definice jsou nicméně spojené především s konceptem kulturních a kreativních průmyslů a udržitelností podnikatelských kulturních subjektů, původně především v prostředí USA.

Pro účely této práce jsem proto vytvořila novou definici, která vychází z definice L. Varbanové:

Kulturním podnikáním neziskových kulturních a uměleckých organizací nazýváme takové jejich chování, které využívá inovativního, visionářského a kreativního přístupu k získání prostředků mimo veřejné zdroje a které má zároveň dopad na strategické rozhodování organizace.

5. Diskuse výsledků

Mezi limity výzkumu patřilo jednoznačně především obtížné získávání srovnatelných dat jak na úrovni jednotlivých států, tak na úrovni neziskových uměleckých organizací. Situace je velmi podobná na úrovni neziskového uměleckého sektoru i v dalších evropských zemích, a to především v zemích bývalé střední a východní Evropy. Na rozdíl od ČR a SR Nizozemsko na úrovni státu vede velmi podrobná statistická zjišťování a disponuje rovněž celou řadou dat z cílených dotazníkových a dalších podobných šetření o různých formách podpory, a to včetně nových trendů v podpoře umění jako jsou například crowdfundingové platformy či dárcovství.

V části věnované podpoře umění v mezinárodním srovnání (kapitola 3) proto byly nejprve identifikovány klíčové kategorie, které bylo možno v rámci dostupných možností porovnávat ve všech třech zemích výzkumu. U chybějících sekundárních dat pak bylo potřeba realizovat vlastní šetření. Příkladem jsou data k podpoře umění v rámci crowdfundingových platforem. Za ČR a SR jsem realizovala vlastní samostatné šetření na základě dat získaných z jednotlivých platforem.

Jako problematické se v průběhu výzkumu projevilo i samotné vymezení sledované oblasti umění a používané názvosloví. Příkladem je oblast scénického umění, do které je v Nizozemsku zahrnována kromě oblasti divadla a tance i oblast hudby a dalších podobných oborů, které se odehrávají na scéně/pódiu.

Obecně se v průběhu této části výzkumu potvrdilo, že dlouhodobá demokratická tradice v Nizozemsku oproti dalším dvěma srovnávaným zemí, vytváří náskok především v uceleném strategickém uvažování o podpoře kultury, které má dopad do všech oblastí společnosti. Přestože v ČR i ve SR se po demokratické přeměně v 90. letech postupně podařilo vytvořit stabilní zázemí pro státní podporu umění, chybí k její efektivitě právě komplexnost opatření a motivačních nástrojů, tak jako v Nizozemsku. V tomto srovnání s ČR stojí na lepší pozici SR, která pravděpodobně i s ohledem na velikost svého uměleckého sektoru, je mnohem flexibilnější v zavádění přeměny prostředí státní podpory umění.

V části věnované neziskovým organizacím (kapitola 4) v kontextu změn ekonomického chování se nepodařilo v případě Cirku La Putyka dohledat ani v kooperaci se sledovaným subjektem data za rok 2009 a jen velmi omezeně za rok 2010. Proto časové řady a indexace ve výzkumu jsou oproti ostatním dvěma sledovaným organizacím, které jsou od roku 2008-2016, pouze za období 2011-2016. Nicméně i přes kratší časový úsek bylo možné identifikovat u Cirku La Putyka významné změny, které měly dopad na dynamiku kulturního podnikání subjektu.

Dalším omezením realizovaného výzkumu, které brání vytvoření zobecňujícího tvrzení na úrovni případových studií za oblast neziskových uměleckých organizací, je nízký počet zkoumaných organizací. Doporučením pro další výzkum je tak rozsáhlejší šetření na velkém vzorku organizací, které by vedlo k získání většího množství dat a mohlo tak dále prověřit efekty jednotlivých opatření v souvislosti s principy kulturního podnikání v oblasti neziskového uměleckého sektoru, které jsou v obecné rovině výsledkem této práce.

6. Výsledky výzkumu

Abych mohla zodpovědět dvě hlavní výzkumné otázky, v průběhu výzkumu jsem postupně odpovídala na doplňující podotázky. Jejich zodpovězení uvádím pro přehlednost v obrázku č. 1 a 2.

Obrázek 1: Otázka č. 1 – odpovědi na podotázky

Zdroj: Autorka na základě dílčích výstupů výzkumu

Obrázek 2: Otázka č. 2 – odpovědi na podotázky

Zdroj: Autorka na základě dílčích výstupů výzkumu

Na základě realizovaného výzkumu jsem hlavní motivaci státu pro změnu závislosti subjektů na veřejné podpoře rozdělila do tří kategorií:

- Ekonomická motivace,
- Politická motivace,
- Strategická motivace.

Ekonomická motivace je patrná v souvislosti s krácením rozpočtů na podporu umění a kultury. Tento efekt nastává obecně v období, kdy dochází ke stagnaci či propadu celé národní ekonomiky nebo v souvislosti se změnami priorit národního hospodářství.

Politická motivace vychází rovněž ze změn priorit národního hospodářství, ale nesouvisí s ekonomickou výkonností země. Je dána politickým rozhodnutím o prioritních oblastech podpory. V případě, že touto prioritou přestane být obecně kultura a umění, pak se zvyšuje motivace státu k co nejdůraznějšímu omezení závislosti uměleckých organizací na veřejné podpoře.

Třetí kategorií je strategická motivace, která souvisí s komplexním a dlouhodobým strategickým uvažováním o státní podpoře kultury. V této souvislosti pak nastává akcentace snižování ekonomické závislosti, jejímž cílem je naplnění strategických vizí.

Na základě výzkumu v mezinárodním srovnání mohu konstatovat, že motivace v praxi je kombinací dvou a více těchto kategorií. V ČR převažovala ve sledovaném období především ekonomická motivace a strategická motivace byla vnímána jako doprovodná a méně významná. Oproti tomu ve SR byla sice rovněž důležitá ekonomická motivace, ale strategická motivace se objevovala více a s důraznějšími vlivy.

V Nizozemsku byla prvotním hybatelem politická motivace v důsledku vládních změn, která byla podporována silnou strategickou motivací, která má v této zemi dlouholeté kořeny. Teprve následně se k tomu už jako méně významná přidružila i ekonomická motivace.

Z provedeného výzkumu můžeme identifikovat dva základní způsoby motivace snižování závislosti podporovaných subjektů na přímé veřejné podpoře - direktivní a podpůrný přístup. Direktivní přístup lze dále dělit na obecný a cílený.

Direktivní přístup obecný je charakterizován okamžitým rozhodnutím o snížení podpory konkrétního programu bez jakéhokoliv dalšího zdůvodnění, bez zjevného strategického podkladu a bez doprovodných podpůrných opatření. Většinou se jedná o pouhý transfer momentálního stavu krácení veřejných rozpočtů na další úroveň. Tento jev byl ve sledovaném období identifikován opakovaně jak v ČR, tak v SR.

O cíleném direktivním přístupu hovoříme tehdy, pokud se ještě stále jedná o rozhodnutí vedoucí ke snížení podpory umění bez doprovodných podpůrných opatření, přesto ale na základě dopředu daných podmínek ve formě strategického či jiného koncepčního dokumentu. Dochází tedy opět ke snížení státní podpory umění, a to v určité oblasti či sektoru umění, ale bez vnějších ekonomických vlivů.

Podpůrný přístup je charakterizován snižováním veřejné podpory umění v těsné vazbě na soubor doprovodných podpůrných opatření zaměřených na motivaci soukromého sektoru k podpoře umění, zjednodušení a zavedení nových legislativních opatření či aktivním vyjednání podmínek ze strany státu ve prospěch oblasti umění například v bankovním sektoru.

Nizozemsko ve sledovaném období jako jediné ze všech tří srovnávaných zemí uplatňovalo podpůrný přístup celou sérií opatření a tím rozšiřovalo i možnosti nepřímé podpory oblasti umění. V omezené míře se tímto přístupem řídilo rovněž Slovensko. ČR ve sledovaném období tento přístup neaplikovala do praxe.

Jako bariéry rozvoje kulturního podnikání v neziskovém uměleckém sektoru byly identifikovány v rámci výzkumu ve výstupech skupinových diskusí a dotazníkového šetření nejdůležitější z nich, kterými jsou:

- konzervativní přístup k novým možnostem financování a využití nových způsobů marketingu na straně neziskového sektoru,
- nízká motivace institucí k vícezdrojovému financování,
- slabá motivace k mimorozpočtovému financování daná nedostatečnou stimulací ze strany státu,
- neexistence víceletého financování ze strany státu,
- nedostatečná definice priorit podpory na úrovni státu,
- nedostatečná legislativní podpora donátorství, dárcovství nebo dobrovolnické práce,
- nedůvěryhodnost uměleckých organizací pro bankovní sektor.

Lze tedy shrnout, že bariéry jsou v ČR jak na úrovni neziskového uměleckého sektoru, tak na úrovni poskytovatelů veřejné podpory.

Výzkum jsem zaměřila jak na podporu umění z crowdfundingových platforem, tak ve sledovaném období dostupné další nové či znovuobnovené možnosti financování. Jako zcela nová byla identifikována pouze podpora z crowdfundingových platforem a dále nová podpora oblasti umění z prostředků Finančního mechanismu EHP Norského finančního mechanismu – Program CZ 06, programová oblast Podpora rozmanitosti kultury a umění v rámci evropského kulturního dědictví. Z pokračujících nástrojů pak podpora z Programu EU Kultura, resp. od roku 2014 Programu EU Kreativní Evropa – Kultura a ze znovuobnovených nástrojů od roku 2012 podpora ze Státního fondu kultury. Všechny ze zmíněných nástrojů podpory umění jsou doplňkovým zdrojem ke státní podpoře a v celkovém srovnání lze konstatovat, že neměli zásadní dopad do struktury financování umění.

Pokud se ale zaměříme na tři případové studie uměleckých organizací, pak můžeme pozorovat ve sledovaném období mezi jednotlivými roky v souvislosti s novými formami podpory umění podstatné dopady do struktury jejich financování. Například v roce 2015 Cirk La Putyka na základě crowdfundingové sbírky změnil strukturu svého financování, neboť vybral rekordní částku ve výši 2.421 tis. Kč. U všech případových studií můžeme sledovat rovněž využívání dalších zdrojů podpory umění.

Zatímco tedy v celkovém srovnání výdajů na podporu umění představovaly finanční objemy nových forem podpory umění zanedbatelné procento (nevýznamný dopad), v případě uměleckých organizací, které vykazují znaky kulturního podnikání, hrály důležitou roli ve struktuře financování (významný dopad).

Nové metody práce byly v rámci výzkumné práce sledovány především v rámci případových studií tří uměleckých organizací. Nové metody práce lze na základě zjištění kategorizovat do několika skupin – edukační aktivity, marketingové kampaně, práce s komunitami, zviditelňování pomocí internacionalizace a v neposlední řadě nové nabídky pro korporátní byznys.

Edukační aktivity jsou rozdělovány na ty, které jsou určeny speciálně pro školy (Nuberg do škol) a aktivity, které jsou určeny pro veřejnost (dětské vernisáže v MG v Brně, workshopy Cirku La Putyka).

Další kategorií jsou marketingové kampaně, které cílí k přesvědčení veřejnosti o otevřenosti subjektu, a to jak v podobě otevření dříve nepřístupných prostor nebo témat, tak v podobě otevřenosti programu (hlasující publikum, soutěže, dětské vernisáže).

Pokud hovoříme o práci s komunitami, pak máme na mysli jednak tradiční formy doprovodných aktivit (besedy s publikem a návštěvníky), tak nové (crowdfunding, dobrovolnická práce, andělská podpora, různé formy sdružování přátel a podporovatelů).

Internacionalizace je u všech sledovaných organizací jedním z typických rysů a slouží opět k většímu zviditelnění jak v ČR, tak v zahraničí (reprezentační akce republiky v zahraničí typu EXPO, hostování a výměnná spolupráce se zahraničními partnery) a zároveň k rozšíření dalších forem financování (zahraniční veřejné i nadační finanční prostředky).

Mezi nové formy práce s korporátním byznysem se řadí inovativní návrhy formou koncertů či divadelních představení spojených s večeří, nabídka na využití jinak nepřístupných prostor (zákulisí, tréninkové prostory, depozitář), propojení za účelem charitativní akce (Cirk La Putyka a Andrenalin bez bariér) a další.

7. Závěr

Hlavní dvě výzkumné otázky jsem zodpověděla následovně.

Otázka č. 1: Jaký dopad má státní podpora v oblasti umění na ekonomické chování podporovaných subjektů?
Na základě výsledků výzkumu lze odpovědět, že v ČR nemá státní finanční podpora v oblasti umění přímý dopad na ekonomické chování podporovaných subjektů. Sledované neziskové organizace se chovaly s prokázanými odlišnostmi mezi sebou, nicméně proaktivně i v časech, kdy veřejná podpora byla stabilní či dokonce rostla, tak v časech klesající veřejné podpory. Z dalších výstupů získaných v rámci dotazníkového šetření a debatních skupin zároveň platí, že omezené veřejné prostředky na podporu umění nejsou samy o sobě dostatečně přesvědčivým motivem pro

změnu ekonomického chování neziskových uměleckých organizací. Změna by musela být podložena sérií dalších podpůrných opatření ať už v podobě vymahatelných kritérií výběrových dotačních řízení na straně jedné, tak výrazným zlepšením legislativního prostředí nebo intervencemi státu při spolupráci s finančním sektorem na straně druhé.

Otázka č. 2: Jakou souvislost má kulturní podnikání neziskových uměleckých organizací a veřejná podpora?

V ČR ve sledovaném období nebyla prokázána přímá souvislost mezi kulturním podnikáním neziskových uměleckých organizací a veřejnou podporou. Na vzorku sledovaných uměleckých organizací lze doložit, že přestože v průběhu let organizace celkově navyšovaly příjmy z vlastní základní i hospodářské činnosti či z darů, usilovali neméně aktivně nadále i o veřejnou podporu.

Cílem výzkumné práce bylo navrhnout na jedné straně vhodné přímé a nepřímé formy státní podpory umění pro ČR, které by otevřeli prostor pro kulturní podnikání a na straně druhé vhodné nástroje kulturního podnikání využitelné neziskovým sektorem. Jako tato doporučení navrhuji následující.

Doporučení na úrovni státu

1) <u>Doporučení pro přímé nástroje podpory umění ze strany státu v ČR:</u>

- Rekonstrukci systému státní podpory umění po vzoru SR nebo Nizozemska do podoby oddělení vlastní finanční podpory umění z MK ČR do samostatného subjektu s vlastní flexibilní rozhodovací pravomocí (nově založený právní subjekt například státní fond). Tento subjekt musí umět pružně reagovat na potřeby uměleckého sektoru a umožnit řádné víceleté financování stejně jako jiné nástroje typu garance nebo půjčky.

2) <u>Doporučení pro nepřímé nástroje podpory umění ze strany státu v ČR:</u>

- Úprava legislativního prostředí na základě potřeb spojených s kulturním podnikáním a specifik oblasti umění. Možné návrhy směřují do oblasti etického sponzoringu, dárcovství a dobrovolnictví v oblasti kultury, právní úpravy příspěvkových organizací a dalších;
- Partnerství státu a bankovního sektoru na spolupráci při financování a záruk v oblasti umění. Jako možné návrhy lze využít příklady dobré praxe z Nizozemska (půjčky uměleckému a kreativnímu sektoru za zvýhodněných podmínek, včetně dlouhodobých investic).

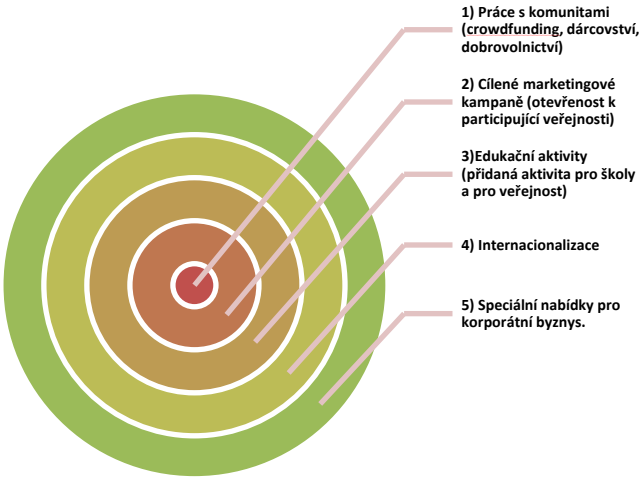
Doporučení pro neziskový umělecký sektor:

V rámci empirického výzkumu se pracovalo s nově vytvořenou definicí kulturního podnikání neziskových organizací, která se prakticky ověřovala na případových studiích tří uměleckých organizací: „Kulturním podnikáním neziskových kulturních a uměleckých organizací nazýváme takové jejich chování, které využívá inovativního, visionářského a kreativního přístupu k získání prostředků mimo veřejné zdroje a které má zároveň dopad na strategické rozhodování organizace“.

Z definice a uskutečněného výzkumu jsem jako vhodné nástroje kulturního podnikání navrhla využití všech nástrojů, které jsou v omezených podmínkách českého prostředí pro umělecké

organizace dostupné. Jejich souhrn je uveden v následujícím obrázku č. 3 a blíže též výše uvedené odpovědi na podotázky.

Obrázek 3: Vhodné nástroje kulturního podnikání

Zdroj: Autorka na základě jednotlivých dílčích výstupů výzkumné práce.

Hlavní návrhy na další výzkumnou práci v rámci ČR jsou znázorněny v obrázku č. 4. Jako návrhy jsou vybrány ty nejzásadnější z nich, nicméně lze zmínit i další témata, jako je proměna umění v digitální společnosti či testování finančních dopadů legislativních opatření na podporu umění v praxi.

Obrázek 4: Hlavní doporučení k dalšímu výzkumu

Zdroj: Autorka na základě zjištěných návrhů na změny a doporučení ve výzkumu.

V průběhu Ph.D. studia jsem zrealizovala studijní cestu na University of Maastricht, Faculty of Arts and Social Science v Maastrichtu v Nizozemsku, a to v termínu 18. 10. - 8. 11. 2015. Studijní cestu jsem zaměřila na získání podkladů pro výzkum na úrovni Nizozemska.

V souvislosti s prováděným výzkumem byly publikovány následující výstupy:

- The 9th International Days of Statistics and Economics/ Mezinárodní statisticko-ekonomické dny, Praha – příspěvek pod názvem „Funding for the arts in times of public budget cuts", 10.-12.9. 2015 – http://msed.vse.cz/msed_2015/article/49-Petrova-Pavla-paper.pdf
- Mezinárodní konference ICCPR 2016 (9th International Conference on Cultural Policy Research), Soul: Sookmyung Women's University, Korea – příspěvek pod názvem „Cultural Policy from the Perspective of Support for the Arts: the Experience of the Czech and Slovak Republics", 5.-9.7.2016. http://iccpr2016.sm.ac.kr/program/index.php
- Příspěvky ve sborníku z konference sledované v Conference Proceedings Citation Index
  PETROVÁ, Pavla. Funding for the Arts in public Budgets Cuts. In LÖSTER, T. -- PAVELKA, T. (ed.). *International Days of Statistics and Economics*. Slaný: Melandrium, 2015, s. 1270-1280. ISBN 978-80-87990-06-3.
- Články v časopise - recenzované
  PETROVÁ, Pavla. Cultural Policy from the Perspective of Support for the Arts: The Experience of the Czech and Slovak Republics. *Journal of Business and Economics*. 2017. sv. 8, č. 9, s. 782-798. ISSN 2155-7950.

Výsledků v rámci disertační práce bylo dosaženo i díky finanční podpoře Interní grantové agentury Vysoké školy ekonomické v Praze na projekt IG302015 *„Proměny ve financování a marketingu v oblasti performing arts, literatury, výtvarného umění a filmu*", který jsem spoluřešila v letech 2015-2016.

Seznam literatury

- Alexander, V. D. a Bowler, A. E. (2014). Art at the crossroads: The arts in society and the sociology of art. *Poetics*, 43, s. 1-19.
- Anheier, H. K. a Isar, Y. R. (Eds.). (2008). *Cultures and globalization: The cultural economy*. Sage.
- Baumol, W. J. a Bowen, W. G. (1966). *Performing arts-the economic dilemma: a study of problems common to theater, opera, music and dance*. Twentieth Century Fund.
- Collinsová, H. (2017). *Kreativní výzkum. Teorie a praxe výzkumu v oblasti tvůrčích odvětví*. Barrister and Principal a Institut umění – Divadelní ústav.
- Čopič, V., Uzelac, A., Primorac, J., Jelinčić, D. A., Srakar, A., & Žuvela, A. (2011). *Encouraging private investment in the cultural sector*. Štrasburk: Evropský parlament. Dostupné z http://bib.irb.hr/datoteka/548067.EPICS_study_EST54391.pdf
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Portál.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha. Grada Publishing, a.s.
- Rosen, S. (1981). The economics of superstars. *The American economic review*, 71(5), 845-858. Dostupné z http://www.jstor.org/stable/1803469?seq=1#page_scan_tab_contents
- Varbanova, L. (2013). *Strategic Management in the Arts*. London: Routledge.
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research. Design and Methods*. 3 ed. London: Sage.

Seznam obrázků

Obrázek 1: Otázka č. 1 – odpovědi na podotázky
Obrázek 2: Otázka č. 2 – odpovědi na podotázky
Obrázek 3: Vhodné nástroje kulturního podnikání
Obrázek 4: Hlavní doporučení k dalšímu výzkumu